

Jacques Berg

Fordoblelsen

(når Kierkegaard bliver alvor)

Indhold

Forord

1. Tyve små bind
2. Den angst
3. Overgangens nynnen
4. Om danskhed på fransk
5. Sartres skæve blik
6. Skriverkarlene
7. Vælge valget
8. Sagde du gentagelsen?
9. Skurken og jomfruen
10. Hvad ordene ved
11. Angstens vejkryds
12. Himlen begynder her
13. Meditativ inderlighed
14. Vejen eller målet

15. Forstå livet baglæns
16. Vores private immigrationscenter
17. Husk at erindre (Sydafrika)
18. Når jeg danser, danser jeg
19. Et glødende fravær
20. Når det aftnes

Forord

Som studerende i København tilbragte jeg timer i *Bibliotekshaven* bag Det kgl. Bibliotek – det var i 60'erne, længe før nogen diamant kastede sin skæve skygge over stedet. Mangen en pibefuld tobak gik op i røg i de grønne omgivelser – som regel for foden af *Søren Kierkegaard*.

I gymnasiet havde vi lært, hvem han var, ikke stort mere. I al fald ikke så meget, at jeg unge historiestuderende nu ligefrem ville vide, hvad statuen havde skrevet.

Trekvart århundrede senere har samme Kierkegaard rejst sig fra sin sokkel og rumsterer nu i et afsides hus i Provence.

I mellemtiden er den historiestuderende blevet slet og ret studerende – som en pandemi og personlige anliggender nu har kastet i armene på vores verdensberømte filosof.

Han er en tænker, der stiller krav – ikke alene til sin læsers udholdenhed, men til sit medmenneske, der bevidst skal påtage sig ansvaret for sit liv. Han prædiker, skønt han aldrig blev nogen kandidat From, "retningen" (som han kalder det) for hans forfatterskab er den kristne religion.

Derfor kommer hans læser ikke udenom sit eget forhold til troen; hos Kierkegaard noget, som det er nærmest umuligt nå frem til – ja, som i grunden er absurd.

Som hans troskyldige "Læser" og "hiin Enkelte" havner jeg mellem ateisten Sartre, der kan sin Kierkegaard, men giver hans kristendom et spark, og Kierkegaard selv, der overlader det til os at opnå del i evigheden.

Det blæser på toppen af eksistentialismen – hvor dødsangstens sorte faner bølger. Det kan godt få én til at "blive en anden", et sted langt inde.

Heldigvis havde jeg andre forfattere i reolen, nogle af dem har kastet lys over min uvidenhed. De ansporede mig til at

gå visse personlige valg efter i lyset af Kierkegaards tanker.

Bogens kalejdoskopiske karakter, hvor en del forbliver anslag, kræver måske lidt tålmodighed – dog langt fra så meget som forfatteren selv synes, han har lagt for dagen!

Min vej var alt andet end snorlige gennem skrifterne – som man under alle omstændigheder går til med angst og bæven. Hvem er dus med et nationalmonument?

Ordet *fordoblelse* i titlen er i mere end en forstand en spiritusprøve! Det går naturligvis på Kierkegaards egen opfattelse af begrebet – men samtidig på et kulturelt og psykologisk grundtræk i menneskets historie: den personlige flersidighed står i centrum af selvopfattelsen.

Fra Rebecca i det gamle testamente, der spørger Gud, hvorfor hun også skal være et "næsten jeg", over Nietzsche, Rimbaud og fransk litteraturs "nye roman" til nutidens identitetshysteri slås mennesket med at finde sit og sig selv. Bogens jeg indskriver sig ydmygt i efterforskningen ...

St. Martin de Castillon, januar 2022.

*At læse ham betyder at bo i ham, han er patos,
stemme og ensomt landskab, en uendelig og
krævende tiltale til hjertet, et diktat, en torden
og en stilhed som blomsternes ...*
(Rainer Maria Rilke, 1875-1926)

1 Tyve små bind

Hvor de syv små dværge trøster Snehvide, forlanger de tyve små bind noget – de udfordrer, taler dunder, ryster én i grundvolden. Men som *Rilke* siger, de rummer samtidig blomsternes stilhed.

Pas nu på, siger den kloge, gamle kone på femte sal. Læs endelig noget andet ved siden af, ellers bliver du skør.

Og jeg passede på, læste andre ting ind i mellem, afdankede amerikanere, franske og danske romaner eller essays, tunge og lette sager med violsmag, fordærvede digtere, alt forefaldende, aviser og tidsskrifter; dertil, og som altid, lige fra barndommens første læsedage, alt hvad der rejser sig for mit blik af bogstaver og sætninger, bannere, trafikskilte, gadenavne, reklamebrøl, dødsannoncer. Lige meget hjalp det, skør blev jeg.

Nu siger en langt yngre kvinde : "Tag lige og hjælp mig med at lægge lagnet sammen". Som sædvanlig trækker jeg med vilje for hårdt, hun taber sin ende, kommer til at grine – dog lettere irriteret. Hver gang er det den samme komedie. Folde, folde. Under hele seancen bliver jeg siddende i chesterfielden med bogen i skødet.

"Hvad tænker du på?", spørger hun.

"Hvordan det mon er at bestige Mount Everest i espadriller!".

Hun ler, dagen er reddet – samt lagnet. Det er da altid noget, mumler bind 1. nede i skødet.

Jeg tænker på hans *Morskabslæsning for enkelte Stænder*, hvor fortællerens travlhed på studerekammeret er hans kone inderligt imod. Hun "kommer til" at brænde det manuskript, han er i gang med: *Du spinder Dig ind i*

Tankefuldhed fra Morgen til Aften (...) at være Forfatter, naar man er Ægteemand (...) er aabenbar Utroskab!

Han nøjes derfor med at skrive forord, aldrig nogen bog ... til sin store fortrydelse, for *at skrive Forord er ligesom at hvæsse Leen, ligesom at stemme Guitaren, ligesom at snakke med et Barn, ligesom at spytte ud af Vinduet, (...) ligesom at staa paa Valby Bakke og see efter Vildgæssene.**

De store ting i livet holder jeg helst tæt ind til kroppen, som de fleste. Men i en livsrus skrev jeg engang over hundrede sider om *døden*, især min. Hver side af manuskriptet hamrer endnu som de hvide tangenter hos Sjostakovitch; lyden er foreløbig fjernet, men ikke slagene.

Jeg er bare en gammel jas, der i sit udsted forsøger at håndtere de smuldrende rester af livet og søger hjælp hos en tænker.

Inden stueruret slår hel, vil bemeldte jas jo gerne kaste et blik ind i evigheden.

*

Begyndelsen ligner et tilfælde - af den slags, der kun sjældent er det: de tyve små, stift indbundne bind i rustrødt, nubret lærred med guldbogstaver, der har gemt sig på mine forskellige boghylder lige siden studietiden, stort set uberørte, tiltrækker sig pludselig min opmærksomhed.

Der er et hul i rækken, bind 5 mangler, det må være faldet fra under vores utallige flytninger. Det er det med *Gjentagelsen, et Forsøg i den eksperimenterende Psychologie, af Constantin Constantius* fra 1843; det må findes på nettet, det gør alt jo.

De små, forsømte bind optræder første gang i mit liv omkring 1960 i Tordenskjoldsgade, København K, oppe under taget, i en lille treværelses med skrå vægge, hvor vi går i seng til Bornholmerbådens afgangstuden nede for enden af gaden.

* første og sidste note her: alle Kierkegaard citaterne i kursiv stammer fra "Søren Kierkegaard, samlede værker", bind 1 - 20, Gyldendal 1962, foruden fra sks.dk (Søren Kierkegaards Skrifter); de må stå til troende, forfatteren frygter, at et noteapparat skal kaste et skær af forskning over disse sider.

Sidenhen på Plantanvej på Frederiksberg, i et skrummel af en villa fra trediveerne, hvor ingen andre ville bo, fordi det i nogle år havde været bordel med håndvask på alle værelser, drevet af en gymnasielærerinde og hendes elever.

Derefter Paris i flere omgange og til sidst altså her, i mine bagprovencalske omgivelser, hvor jeg tilmed er flyttet rundt mellem flere landsbyer med årene.

Rundt regnet henrandt treds-halvfjerds år med de bind i hælene. Ingen af mine steder var åbenbart lige til ham; Kierkegaard stod altid i venteposition.

Gad nu vide, om Kierkegaard & Co. - forfatteren og hans pseudonymer - nogensinde opdagede, at ingen læste, hvad der stod i de tyve, små bind?

Vidste de godt, at bindene bare flyttede med, når der blev skiftet adresse? Hver gang støvbanket og ledsaget af mere eller mindre faste beslutninger om at få gjort noget ved det.

Åh, ja - til sidst var de tyve, små bind (19) kun flyttegods, ved siden af alt det andet, som man aldrig får sig taget sammen til at skille sig af med. Lidt af en nisse i virkeligheden.

Gad vidst, om filosofen og hans flittige skriverkarle nogensinde opdagede, at vi behandlede hans liv og værk som var det blot reolfyld til at imponere rakket med?

Til gengæld er jeg underligt nok ret sikker på, at han nu er klar over, at hans tyve bind endelig er blevet læst. Lad os sige gennemtygget, faktisk fra ende til anden. Med bind 5, hullet, til allersidst.

Og at det har skabt en vis ravage.

Til tider har jeg ligefrem følt, at han fulgte med over skulderen, gjorde sine bemærkninger, bad mig læse en side igen, og langsommere, holde op med at strege så meget ind, drillede, når jeg gik i stå og bare sad og rystede på hovedet eller småsnydende hoppede hen til konklusionerne, fordi hans ping-pong med ordene og begreberne blev for meget, de logiske udredninger for knudrede, eller når han efter nogle siders friløb flot henkastede, at alt det forud såmænd bare skulle give ham lejlighed til at modsige sig selv!

Søren Kierkegaard (som vi fra nu af kalder SK) er sikkert også klar over, at jeg til at begynde med lidt luset havde forestillet mig, at jeg bare ville arbejde mig gennem bind 20 med Himmelstrups definitioner og ordforklaringer! Til nød skyde genvej ved at læse de udførlige noter bagest i hvert bind – og lade resten ligge!

Min lemfældige tilgang til skrifterne skulle jo kun give mig et indtryk af manden, et som jeg kunne gå til middage med. Hvad jeg nu ikke gør mere. Men jeg skulle blære mig – i al fald over for mig selv. Se, jeg kan endnu. Visse læsninger er rene marathonløb. Det må være femten-tyve år siden, jeg sidst løb.

Samtidig skulle jeg bruge ham til at få tiden til at gå under min sociale indeburing; jo tak, "tiden til at gå" – men det er jo den, der netop *ikke* går, som tynger. Mest under de søvnløse nætter.

De vil ikke se os gamle på gaden eller i butikkerne under pandemien, knap nok i vores egne mennesketomme bakker, hvor virussen jo snotter ud af urt og busk!

Hvor lyset og mørket kæmper mod hinanden, som salmedigteren siger; hvor vi skal makke ret og frygte det værste, som regeringen siger.

Luk de døre og skodder, vask hænder, vask hænder, råber de ad os. Selv Pilatus ville have fundet på et eller andet. Her blev det så til springet ud i de tyve, små bind. Ved noget, som jeg endnu anså for et tilfælde.

Frihed kan være at vælge sit eget fængsel. Eller bygge et inde i det, de giver én (for fuldstændighedens skyld: jeg rådede allerede over en snæver celle, benævnt *alder*, når den da ikke er en *hedebølge* med 38° i skyggen hen over to og en halv måned).

Hvordan det end gik til, følte jeg mig straks drevet til at læse hver eneste side; flere tusinde bliver det til. Siddende ved teen om eftermiddagen, til sidst tæt på brændeovnen.

Måske spillede min medfødte, noget besværlige stædighed en vis rolle?

Quoi qu'il en soit, hvad der end er op og ned, her skal jeg kun meddele, at SK med et snuetag fik mig gjort til sin "Læser", til "hiin Enkelte", der hænger på til sidste kapitel. Og til sidst stirrer ud over afgrunden.

Havende tilmed stillet mig det afgørende spørgsmål: om det kunne ende med, at jeg selv tog *Springet*. Eller ville gøre mig klart, at det egentlig var taget.

Kort og spidst kan man sige, at de små røde bind har forfulgt mig i alle de år. Nu skulle jeg så noget modstræbende, som en elendigt troende, indsyttet i senlivets fortrædeligheder, lade samtlige tyve indhente mig.

Alle bindene og deres edderspændte ophavsmand, den tungsindige stuelærde med den ualmindeligt høje pande og det mørke, indadvendte blik kom efter mig.

Jeg ved, det kan lyde anspændt, men en dag fik jeg øje på SK henne i Apt, vores lokale hovedstad, på lørdagsmarkedet. Pludselig stod han der iført figurfrakke, bredskygget filthat med høj puld, tynd stok og fjederstøvler.

De har oplevet lidt af hvert på det marked, siden det første gang blev afholdt i 1400-tallet, så ingen tog notits af ham. Han spurgte til et par lange bukser, som manden holdt op for ham. Lige da jeg ville nærme mig, var han væk. Buksemanden stod og så fjoget ud.

"Ved De, hvem det var?" spurgte jeg ham. Næh, det havde han ingen anelse om ... "en eller anden hollænder måske, men fyren var nu ikke helt almindelig ... han spurgte, om buksebenene var lige lange!".

På et eller andet tidspunkt finder man så de espadriller frem, nu skal det være.

Alene det kan pirre til angsten.

2 Den angst

Man er angst, svælget strammer til, vejret bliver det snart svært at få. Hundeangst siger man også, ordet beskriver netop en indsnævring, så luften kun passerer, hvis tungen hænger ud af halsen.

Angsten for at dø – eller for at være død – er der egentlig tale om.

Nogle mener, at det kun er set fra de levendes side, at døden er noget særligt. Men ingen kan vide det, kun de døde – og de siger aldrig noget!

Lige fra man bliver født, er man gammel nok til at dø, sagde en vismand i Athen. Inden han selv døde af et glas for meget.

Men måske er man gammel nok allerede *inden* fødslen – kun de ufødte ved det, alle dem der render rundt mellem benene på de døde og ikke kan sige noget.

Mellem begyndelsen og enden her på jorden går der hele og halve liv, sommetider kun minutter.

Mit eget liv brænder i huden, fortærer nyren (den ene jeg har), forkludrer hjernevindingerne, moser klokkerne, sender ildelugtende telegrammer ud om, at tiden er ved at være inde – det vil sige ude.

Selv om neglene bliver ved med at gro lige som hår og skæg, endda mere end før, og man bliver ved med at bruge udtryk som "i morgen", "lad os se tiden an", "det lover jeg dig" – på trods af de faktiske forhold.

At dø er ethvert Menneskes Lod og saaledes en meget ringe Kunst, men at kunne dø vel er jo den højeste Livskunst.

Ja, det må man nok sige – men hvad betyder at dø "vel"?

Se lige på selve ordet *angst*, eller snarere hør det: en vokal fulgt af fire hvislende konsonanter, der bagbinder vokalen, så den får åndenød. Kværkegaard!

A er *sort*, siger *Arthur Rimbaud* i sit digt om vokalerne: "A, som fluernes lådne sorte snøreliv / der glimter når de summer hen over en grusom stank".

Arthur fra Ardennerne (1854-91), fransk forvarsel om *Yahya Hassan* (1995-2020), har for resten samme hovedform som SK, men hans blik er udadvendt. Han har et digt, der ligefrem hedder *Angst*, det står i hans sidste samling "Illuminationer" og slutter:

*Rulle mod sårene ad den tærende havluft; mod pinslerne
ad de stille vande med*

*deres morderiske ånde; over mod den leende tortur i dens
bølgende grusomme tavshed.*

(Erik Knudsens oversættelse, som jeg kun ved findes, er nok langt lyriskere end min her)

På fransk hedder digtet *Angoisse*: de lumske konsonanter ligner her mere glatte ål, men de ender alligevel med at kværke den risikabelt elegante *voyelle*.

Men *hør* det også, hør ordet *ANGST*. Et skrig inde fra bunden af grotten, et dybt luftindtag fulgt af et vildt ridt på skarpe lyde, der dør hen i et åndepust ... *ngst*.

SK skriver det *Angest*, men det er fordi, man på hans tid var mere tysk end i dag. Tyskerne skrev før i tiden *Angest* med et lille e som repos; ordet skulle stamme fra nedertysk, hvorfor det også kan staves *Anxt* med et kors i midten til røverpak og formasteligt anderledes – et kors, der er bevaret i det angelsaksiske *anxious*; fransk har det samme i *anxiété*, ængstelighed.

Den nedertyske rod til ordet skulle betyde *snæver*, hvad der egentlig er indlysende – *eng* fører til *angest*. Ved at vælge ordet *trang* (som i trange kår) indfører vi sidebetydninger som mangel, behov, lyst, drift, længsel. Mens det smalle, det fordomsfulde, det *spidsborgerlige* ved *snæver* går tabt.

Angst er ikke som vores københavnske skrivende nattevægter selv kalder det, noget "begreb". Det gjorde en fransk forsker lidt ud af: SK ville jo bare provokere, mente han, polemisere som et stridsmenneske gør, for at få luft.

Angsten er skam noget meget reelt, måske ligefrem menneskets dybeste drivmiddel, selve livskilden.

En svimlende affære faktisk.

For *Tom Kristensen* er angsten "asiatisk i vælde" (*Jeg har længtes mod brændende Byer/og mod Menneskeracer på Flugt/mod Opbrud, som ramte Alverden/og et Jordskælv, som kaldtes Guds Frygt*).

Tom Kristensen kan ikke bruge den angst til noget (til andet end at digte), og hans længsel går derfor i retning af rædsel og død.

Vi derimod kan bruge digtet til at indkredse, hvad angsten er for *Vigilius Haufniensis*, SK's pseudonym af en nattevægter – og på hans måde: ved først at rende gennem alt det, den *ikke* er.

Med angst i lasten kan jeg kun gå omkuld af *corona* (berøringsangst med videre), jeg bæver for at ligge ompspændt af slanger og kabler og betalt omsorg.

I grunden er jeg bange for at dø som min mor efter ugers kamp for at få luft. Hun benyttede sig af et øjeblik, hvor jeg vendte ryggen til, mens hendes lunger fyldtes af vand, og hun rallede sig væk på sekunder; en indre drukning.

Jeg er bange for dit og dat, for min egen skygge sågar, jeg vil jo ikke indse, at vi gror i jord, der siver af angst, og at der derfor, uomgængeligt, vil krybe store og små grene, foruden kviste og blade (espeløv) op ad hele stammen – og som *hele tiden vil blive bange*.

Det er klart, at det er uklart – men det skal det være!

Så langt er vi nemlig allerede inde i det psykologiske spind, der blev udtænkt indenfor voldene for 200 år siden af

en døgenigt, der sled sig ihjel.

Vi ufri stympere, der frivilligt forvilder os og så ublu forløfter os! Adam og Eva skal være de første, der blev sig angsten bevidst. Men skal man nu tro på det? Har de i det hele taget eksisteret?

Det spørgsmål er så vidtløftigt, at vi kan trænge til lidt morskabslæsning her og nu, smæk lige vinduerne op!